

**Л. В. Козарезенко****РОЛЬ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ В РОЗВИТКУ  
ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ**

*У статті розглянуто роль бюджетної політики в розвитку людського потенціалу. Оскільки політика у сфері державних фінансів визначається національними програмами соціально-економічного розвитку та основними напрямками бюджетної політики на відповідний період, питання соціального захисту та розвиток людського потенціалу посідають у ній провідне місце. Державна бюджетна політика — це складне поняття, що охоплює інституційний, функціональний та правовий чинники. У соціальній сфері названі складові мають доповнювати одна одну та забезпечувати гармонізацію суспільних відносин, сталий людський розвиток, подолання безробіття та бідності, а також підвищувати ефективність систем, пов'язаних зі сферами охорони здоров'я, освіти та культури. Фінансово-економічна криза продемонструвала важливість системи соціального захисту, особливо в країнах, чия економіка трансформується за ринковою моделлю. Недосконалість системи фінансування соціальної сфери та сфери людського розвитку відчують насамперед незахищені верстви населення, тому оцінка процесів мобілізації та перерозподілу бюджетних ресурсів є актуальним і важливим завданням наукового дослідження. З огляду на те, що розвиток людських ресурсів являє собою один з основних чинників розширення можливостей економічного зростання та конкурентоспроможності країни, зберігаючи традиційні заходи соціального захисту та виконуючи відповідні гарантії, діяльність уряду повинна спрямовуватися на модернізацію механізмів державного управління у соціальній сфері та вдосконалення системи протидії ризикам, які можуть загрожувати соціальній стабільності під час фінансово-економічної кризи. Головним інструментом виконання таких завдань є система державних фінансів та ефективна бюджетна політика.*

**Ключові слова:** державні фінанси, бюджетна політика, розвиток людського потенціалу, економічний розвиток, соціальні стандарти, соціальна політика.

**Рис. 3. Табл. 2. Літ. 27.**

**Л. В. Козарезенко****РОЛЬ БЮДЖЕТНОЙ ПОЛИТИКИ В РАЗВИТИИ  
ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА**

*В статье рассматривается роль бюджетной политики в развитии человеческого потенциала. Так как политика в области государственных финансов определяется национальными программами социально-экономического развития и основными направлениями бюджетной политики на соответствующий период, вопросы социальной защиты и развитие человеческого потенциала занимают в ней ведущее место. Государственная бюджетная политика — это сложное понятие, включающее институциональный, функциональный и правовой факторы. В социальной сфере данные составляющие должны дополнять друг друга и обеспечивать гармонизацию общественных отношений, устойчивое человеческое развитие, преодоление безработицы и бедности, а также повышать эффективность систем, связанных со сферами здравоохранения, образования и культуры. Финансово-экономический кризис продемонстрировал важность системы социальной защиты, особенно в странах, чья экономика трансформируется по рыночной модели. Несовершенство системы финансирования социальной сферы и сферы человеческого развития испытывают в первую очередь незащищенные слои населения, поэтому оценка процессов мобилизации и перераспределения бюджетных ресурсов является актуальной и важной задачей научного исследования. Учитывая, что развитие человеческих ресурсов представляет собой один из основных факторов расширения возможностей*

© Козарезенко Л. В., 2016

економічного росту та конкурентоспособності країни, зберігаючи традиційні заходи соціальної захисту та забезпечуючи соціальні гарантії, діяльність уряду повинна бути спрямована на модернізацію механізмів державного управління в соціальній сфері та удосконалення системи протидії ризикам, які можуть загрожувати соціальній стабільності в часи фінансово-економічного кризи. Основним інструментом виконання таких завдань є система державних фінансів та ефективна бюджетна політика.

**Ключові слова:** державні фінанси, бюджетна політика, розвиток людського потенціалу, економічне зростання, соціальні стандарти, соціальна політика.

Ljudmila Kozarezenko

### THE ROLE OF BUDGETARY POLICY IN HUMAN RESOURCES DEVELOPMENT

*The article focuses upon the role of budgetary policy in the process of human resources development. Since the public finance policy is determined by national social and economic development programmes and basic budgetary policy orientations of the corresponding budget period, issues of social protection and human resources development are of particular importance among such orientations. This can be explained by the essence of the public policy, which must comply with social standards and meet the needs of the citizens. The public budgetary policy is a complex notion, including institutional, functional and legal factors. In the social sphere, these components should complement each other and ensure the harmonization of social relations, sustainable community development, overcoming unemployment and poverty, as well as improve the efficiency of such spheres as health, education and culture. The financial and economic crisis has demonstrated the importance of the social protection system, especially in countries transforming their economies according to market models. The imperfection of the system of financing the social sphere and the sphere of human resources development is primarily experienced by vulnerable groups of the population. Therefore, the estimation of processes of mobilizing and redistributing budget resources is an urgent and important task for scientific research. Considering that the development of human resources is a major factor for possibilities of economic growth and competitiveness of the state, in maintaining traditional measures of social protection and ensuring social security, the government should work on the modernization of public administration mechanisms in the social sphere and improve the system of risk management that may pose a threat to social stability during periods of financial and economic crisis. The main tool used for performing these tasks is the system of public finance and effective budgetary policy.*

**Keywords:** public finance, budgetary policy, human resources development, economic development, social standards, social policy.

**JEL classification:** H41, H51, H52, H53, H68, O15.

Бюджетну політику та її роль у економічному розвитку країни досліджують відомі вітчизняні вчені Т. І. Єфіменко, В. М. Геєць, М. І. Деркач, Т. Г. Затонацька, В. П. Кудряшов, А. В. Лисяк, І. О. Луніна, І. О. Лютий, І. Я. Чугунов [1—9]. Їхні праці містять важливі висновки щодо реалізації бюджетної політики з метою забезпечення сталого розвитку та загалом формування державної політики у сфері фінансів. З огляду на наявні напрацювання та власне бачення особливостей бюджетної політики, автором зроблено спробу розглянути її роль у розвитку людського потенціалу, що визначило мету написання статті, її завдання та основний зміст.

Бюджетна політика пройшла різні етапи розвитку, і нині уряди багатьох країн як інструмент її реалізації використовують програмно-цільовий метод (ПЦМ). Він характеризується високою ефективністю у розв'язанні

соціально-економічних завдань, навіть за обмежених бюджетних ресурсів. ПЦМ відрізняється від кошторисного методу тим, що повніше враховує стратегічні напрями соціально-економічного розвитку, оскільки орієнтований на тривалішу (три і більше років) перспективу. ПЦМ, на відміну від кошторисного методу, дає змогу оцінювати досягнення конкретних результатів на всіх стадіях бюджетного процесу.

Застосування ПЦМ потребує певного підготовчого періоду, протягом якого головні розпорядники бюджетних коштів (бюджетні установи) формують цілі та завдання бюджетних програм, відповідні обґрунтування, методологію оцінювання ефективності та впливу на соціально-економічні процеси в країні.

В Україні ПЦМ використовується з 2001 р., з прийняттям та впровадженням норм прозорості, відповідності цілям та середньострокового прогнозування [10]. Це дає підстави стверджувати, що програмно-цільові механізми є регуляторами соціально-економічного розвитку як у коротко-, так і в середньостроковій перспективі. Як свідчать дані Державної казначейської служби України, такі складові розвитку людського потенціалу, як освіта, охорона здоров'я, соціальний захист та соціальне забезпечення, при формуванні бюджетних витрат мають найбільшу частку.

Основу ПЦМ утворюють державні цільові програми, які є комплексом взаємопов'язаних завдань і заходів, спрямованих на розв'язання найважливіших проблем розвитку держави, окремих галузей економіки або адміністративно-територіальних одиниць, здійснюються з використанням коштів державного бюджету та узгоджені за строками виконання, складом виконавців, ресурсним забезпеченням. За сукупністю умов державні програми — це інструмент, застосовуваний, коли певну проблему не можливо вирішити засобами територіального чи галузевого управління та потрібна участь державних органів центрального рівня, координація діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування.

Загалом державні цільові програми класифікуються на програми економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля та зазвичай охоплюють усю територію держави. Вони мають довгостроковий період виконання і здійснюються центральними та місцевими органами виконавчої влади.

Державні цільові програми соціального спрямування передбачають розв'язання проблем підвищення рівня та якості життя, безробіття, посилення соціального захисту населення, поліпшення умов праці, розвиток охорони здоров'я та освіти.

Заходи, завдання та показники названих програм враховуються під час складання проекту державного бюджету на відповідний рік шляхом визначення головними розпорядниками бюджетних коштів обсягів видатків на їх реалізацію у складі бюджетних програм та включення центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної фінансової політики, відповідних бюджетних запитів до пропозицій проекту державного бюджету.

Основними стадіями розроблення та виконання державної цільової програми є:

- ініціювання, формування та громадське обговорення концепції програми;
- схвалення концепції програми та прийняття рішення щодо розроблення проекту програми, визначення державного замовника та строків підготовки такого проекту;
- розроблення проекту програми: визначення заходів і завдань, що пропонуються для включення до неї, а також обсягів та джерел фінансування;
- проведення державної експертизи проекту;
- погодження та затвердження програми;
- проведення конкурсного відбору виконавців заходів і завдань програми;
- організація виконання заходів і завдань програми, здійснення контролю за їх виконанням;
- підготовка та оцінювання щорічних звітів про результати виконання програми, а в разі потреби — проміжних звітів;
- підготовка та опублікування в офіційних друкованих виданнях заключного звіту про результати виконання програми.

З метою обґрунтування необхідності розроблення програми формується її концепція та визначається оптимальний варіант розв'язання проблеми. Проект концепції повинен містити аналіз причин виникнення проблеми та обґрунтування необхідності її розв'язання шляхом розроблення і виконання програми. Пошук оптимального рішення здійснюється шляхом порівняльного аналізу можливих варіантів. З метою широкого обговорення проекту попередня редакція програми оприлюднюється у засобах масової інформації.

Контроль за виконанням державної цільової програми здійснює Кабінет Міністрів України, розглядаючи проміжні, щорічні, заключний звіти про результати її виконання та надаючи узагальнений висновок. Безпосередній контроль за реалізацією заходів і завдань програми, ефективним і цільовим використанням коштів її виконавцями здійснюють державні замовники. Програми комплексного характеру можуть поєднувати кілька напрямів. Орієнтованість також залежить від типу проблем, які розв'язує програма.

У соціальній сфері та серед заходів щодо розвитку людського потенціалу розрізняють державні програми, спрямовані на:

- підтримку уразливих груп населення або захист від соціальних ризиків: програми соціального страхування, адресної допомоги, соціальної підтримки інвалідів, житлові субсидії;
- стимулювання зайнятості: створення робочих місць, працевлаштування, перенавчання тощо;
- збереження здоров'я нації (просвітницькі програми, котрі популяризують здоровий спосіб життя; будівництво закладів охорони здоров'я);
- розвиток (програми підтримки обдарованої молоді, наукових досліджень; культурні програми тощо).

Цілі та очікувані результати визначаються соціальною політикою (стратегією соціального розвитку). Склад, обсяги фінансування, масштабність та інші параметри соціальних програм узгоджуються з бюджетною політикою [11].

Для оцінки соціальних наслідків державної політики дедалі більшого значення набувають методи мікромоделювання. Світовий досвід вказує на необхідність модернізації інструментарію оцінки таких наслідків у напрямі використання моделей, побудованих для мікрорівня. Це зумовлено ускладненням відповідних явищ і процесів, прогресом у сфері методів та технології збирання, обробки й аналізу інформації та накопиченим позитивним досвідом застосування зазначених інструментів. Інструменти, котрі забезпечують можливість аналізу процесів мікрорівня, за природою цих процесів та подій повинні враховувати їх стохастичність (наприклад, смертності, захворюваності), імовірнісний характер реалізації ряду взаємозв'язків (наприклад, захворюваність і тютюнопаління, показники здоров'я та умови життя тощо) [12].

Важливим етапом розроблення бюджетної програми при застосуванні ПЦМ є визначення її цільових показників або індикаторів. Для соціальної сфери ними можуть бути рівень фінансового забезпечення певної категорії населення, кількісні виміри рівня задоволеності послугами в державному секторі, продуктивності, результативності та рентабельності послуг [13].

Аудит виконання окремих державних цільових програм соціального спрямування свідчить про наявність проблем, які негативно впливають на реалізацію бюджетної політики в соціальній сфері. Наприклад, фінансування в рамках державної цільової програми з підтримки соціально-економічного розвитку малих міст на 2011—2015 рр. відбувалося тривалий час безсистемно, внаслідок чого не сформовано оптимального цілісного механізму надання підтримки та справедливого розподілу коштів державного бюджету між територіальними громадами. Як наслідок, фінансування половини малих міст не здійснювалося, а питання поліпшення стану житлово-комунального господарства, автомобільних доріг і транспорту, рівня матеріально-технічної бази закладів охорони здоров'я, освіти, культури та спорту не було вирішено [14].

Ще більші проблеми виявлено після аудиту ефективності використання коштів державного бюджету на Загальнодержавну програму “Питна вода України” на 2006—2020 роки. Її мета полягає в забезпеченні гарантованих Конституцією України прав громадян на достатній життєвий рівень та екологічну безпеку шляхом забезпечення питною водою в необхідних обсягах і відповідно до встановлених нормативів. Серед основних недоліків слід назвати нерівномірний розподіл асигнувань, порушення принципів прозорості під час звітування про використання коштів та відбір проектів у ручному режимі, що призвело до зменшення ефективності програми “Питна вода України” загалом [15].

Основним джерелом покриття витрат, пов'язаних із реалізацією бюджетних програм, є доходи державного бюджету, які формуються за рахунок податкових платежів. Податкова й бюджетна політики сприяють людському

розвитку завдяки не тільки використанню отриманих надходжень, а й застосуванню пільг та інших стимулів. Разом із тим бюджетна політика перебуває у постійному пошуку балансу між податковим навантаженням на бізнес та виконанням державою функцій соціального захисту.

Збільшення податкового навантаження, використовуючи вищі ставки, не є універсальним шляхом. Результативніший напрям пов'язаний з перерозподілом податкового навантаження або розширенням бази оподаткування. Такий шлях не складний для розвинутих країн та країн, що розвиваються, але утруднений для країн із неефективною економікою, де значна частка населення перебуває за межею бідності.

В Україні на 1 січня 2016 р. діє низка норм податкового законодавства, які стосуються пільг, що впливають на розвиток людського потенціалу.

Так, платник податку на доходи фізичних осіб має право на зменшення суми загального місячного оподаткованого доходу, отриманого від одного роботодавця у вигляді заробітної плати, на суму податкової соціальної пільги в розмірі, що дорівнює:

- 100 % прожиткового мінімуму для працездатної особи (у розрахунку на місяць), встановленому законом на 1 січня звітного податкового року;
- 150 % суми пільги для платника податку, котрий є учнем, студентом, аспірантом, ординатором, ад'юнктом.

Податкова соціальна пільга починає використовуватися до нарахованих доходів у вигляді заробітної плати з дня отримання роботодавцем заяви платника податку про застосування пільги та документів, що підтверджують таке право.

Окрім того, деякі норми податкового законодавства України зменшують навантаження при оподаткуванні податком на додану вартість. Так, звільняються від оподаткування операції з постачання продуктів дитячого харчування та товарів дитячого асортименту для немовлят за переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України.

Звільняються від оподаткування операції з постачання послуг зі здобуття вищої, середньої, професійно-технічної та дошкільної освіти, у т. ч. навчання аспірантів і докторантів, навчальними закладами, що мають ліцензію на постачання таких послуг, а також послуг із виховання та навчання дітей у будинках культури, дитячих музичних, художніх, спортивних школах і клубах, школах мистецтв та послуг з проживання учнів або студентів у гуртожитках.

Не підлягають оподаткуванню ПДВ операції з постачання (передплати) та доставки періодичних видань друкованих засобів масової інформації (крім видань еротичного характеру) вітчизняного виробництва, підготовки (літературне, наукове і технічне редагування, коригування, дизайн та верстка), виготовлення (друк на папері чи запис на електронному носіїві), розповсюдження книжок, у т. ч. електронного контенту (крім видань еротичного характеру) вітчизняного виробництва, учнівських зошитів, підручників та

навчальних посібників, словників українсько-іноземної або іноземно-української мови вітчизняного виробництва на митній території України.

Згідно з Податковим кодексом України, від сплати земельного податку звільняються заклади науки та освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, фізичної культури і спорту, які повністю утримуються за рахунок коштів державного або місцевих бюджетів, дошкільні й загальноосвітні навчальні заклади незалежно від форм власності й джерел фінансування.

Наведені приклади свідчать про підтримку бюджетної політики щодо людського розвитку на державному та місцевому рівнях. З одного боку, держава зазнає втрат від податкових пільг, а з другого — ці механізми відіграють стимулюючу роль для конкретних установ, що мають соціальне значення.

Податкові пільги — важливий інструмент стимулювання підприємницької діяльності та зменшення податкового навантаження на певні соціальні групи та прошарки населення. Разом із тим надання пільг є гострим питанням для бюджетної політики, оскільки часто їх використовують з метою ухилення від сплати податків.

Важлива складова процесу формування бюджетної політики — розмір прожиткового мінімуму. Це обов'язковий елемент Основних напрямів бюджетної політики на наступний період, що включається до матеріалів, котрі подаються із законом про державний бюджет та є предметом його регулювання. Прожитковий мінімум застосовується для загальної оцінки рівня життя в Україні, що є чинником реалізації соціальної політики та розроблення державних програм. Цей показник відіграє ключову роль у встановленні розмірів мінімальних заробітної плати та пенсії за віком, соціальної допомоги, допомоги сім'ям із дітьми, допомоги по безробіттю, а також стипендій та інших соціальних виплат на підставі вимог Конституції та законів України. Бюджетна політика формується з урахуванням державних соціальних гарантій і стандартів обслуговування та забезпечення в галузях охорони здоров'я, освіти, соціального обслуговування й визначення величини неоподаткованого мінімуму доходів громадян.

Чинне законодавство передбачає формування прожиткового мінімуму на основі набору продуктів харчування, непродовольчих товарів та послуг, що затверджується Кабінетом Міністрів України. Незважаючи на те, що законодавством передбачений перегляд цього набору не рідше одного разу на п'ять років, востаннє він переглядався у 2000 р. [16].

Найнегативніше такий стан справ впливає на осіб літнього віку. Останні піддаються важкому інфляційному тягарю, оскільки більшість їхніх доходів іде на купівлю товарів першої необхідності та оплати комунальних послуг. Згідно з нормами Закону України "Про Державний бюджет України на 2016 рік", прожитковий мінімум на одну особу в розрахунку на місяць становить: з 1 січня 2016 р. — 1330 грн, з 1 травня — 1399, з 1 грудня — 1496 грн.

Вартість споживчого кошика в країнах Євросоюзу та Америки, на відміну від України, визначається не в абсолютних, а у відносних показниках

шляхом встановлення фіксованої частки наборів продуктів, товарів довгострокового використання та послуг, котрі споживає типовий покупець [17]. Цей кошик є підставою для обрахунку індексу споживчих цін (ІСЦ).

При зміні ІСЦ автоматично коригується мінімальна заробітна плата. Таким чином, рівні інфляції та бідності в економічно розвинутіших країнах визначаються на підставі цього індексу. Крім того, споживчий кошик складається з різноманітних груп товарів та послуг. Кількість позицій у споживчому кошику ЄС та Америки істотно відрізняється від українського.

Протягом 2013—2015 рр. фактичне виконання завдань щодо фінансування витрат, пов'язаних із людським розвитком і соціальним захистом, відрізнялося від планових показників (рис. 1). У 2013 р. найкраще фінансувалися витрати із соціального захисту та соціального забезпечення — 88,5 млрд грн за плану 89,3 млрд грн, або 99,1 %. Сфера охорони здоров'я протягом 2013 р. отримала 91,5 % коштів від запланованого обсягу, сфера освіти — 92,0, охорони навколишнього середовища — 55,4, духовний та фізичний розвиток — 92,7 % (табл. 1).

У 2014 р. ситуація з виконанням планових завдань дещо відрізнялася порівняно з попереднім роком. Фактичний рівень фінансування соціального захисту та соціального забезпечення населення становив 92,2 %, охорони



Джерело: складено за даними офіційного веб-сайту Державної казначейської служби України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua>.

Рис. 1. Динаміка планових та фактичних витрат у сфері видатків соціальної сфери, млрд грн



Таблиця 1. Порівняльна оцінка фінансування окремих видатків державного бюджету України за функціональною класифікацією, % виконання плану

Напрями бюджетної політики, пов'язані з людським розвитком	2013	2014	2015
Охорона навколишнього природного середовища	55,4	68,4	87,2
Охорона здоров'я	91,5	93,8	90,6
Духовний та фізичний розвиток	92,7	89,1	86,8
Освіта	92,0	89,1	89,3
Соціальний захист та соціальне забезпечення	99,1	92,2	99,3

Джерело: складено за даними Офіційного сайту Державної казначейської служби України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua>.

навколишнього середовища — 68,4, освіти — 89,1, охорони здоров'я — 93,8, духовний і фізичний розвиток — 89,1 %.

За підсумками 2015 р. планові показники також не було виконано на 100 %: витрати, пов'язані із заходами щодо забезпечення охорони навколишнього середовища, — 87,2 %, здоров'я громадян — 90,6, духовного і фізичного розвитку — 86,8, освіти — 89,3, соціального захисту та соціального забезпечення — 99,3 %.

Характерною ознакою бюджетної політики України протягом 2013—2015 рр. є істотне зменшення фактичних обсягів грошового забезпечення окремих витрат бюджету щодо людського розвитку. Наприклад, якщо у 2013 р. на охорону навколишнього середовища з державного бюджету виділено 4,6 млрд грн, то у 2015 р. — 4,1 млрд грн, на охорону здоров'я, відповідно, 12,9 млрд та 11,5 млрд, на освіту — 30,9 млрд та 30,2 млрд грн.

Абсолютні показники зросли для сфери соціального захисту (з 88,5 млрд до 103,7 млрд грн) і духовного та фізичного розвитку (з 5,1 млрд до 6,6 млрд грн). При цьому слід урахувувати інфляційний чинник, що діяв протягом вказаного трирічного періоду. Так, за цей час рівень підвищення споживчих цін (грудень до грудня попереднього року) за даними Державної служби статистики України становив — 100,5 % у 2013 р., 124,9 — у 2014 р. та 143,3 % — у 2015 р. Разом із тим загальний обсяг видатків на соціальний захист і забезпечення людського розвитку у 2015 р., порівняно з 2013 р., збільшився лише на 9,9 %.

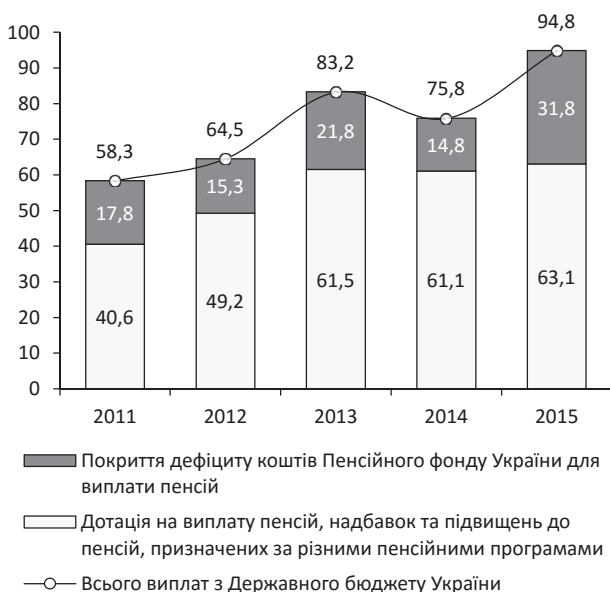
Окрім зазначених видатків соціального спрямування, кошти державного бюджету витрачаються на підтримку функцій Пенсійного фонду України. Джерелами формування останнього, відповідно до законодавства, є: страхові внески, інвестиційний дохід, кошти державного бюджету й цільових фондів, суми фінансових санкцій та адміністративних стягнень, благодійні внески юридичних і фізичних осіб, добровільні внески, інші надходження. Протягом тривалого часу, особливо після світової фінансової кризи 2008 р., через погіршення економічного стану багатьох підприємств України обсяг внесків до Пенсійного фонду зменшився і, як результат, солідарна пенсійна система перестала повною мірою виконувати своє функціональне завдання.

Як свідчать дані Державної казначейської служби України, видатки державного бюджету на підтримку Пенсійного фонду зросли з 58,3 млрд грн у 2011 р. до 94,8 млрд грн. у 2015 р. У розрізі складових найбільшу частку мали дотації на виплату пенсій, надбавок та підвищень до пенсій, призначених за різними пенсійними програмами. У зазначеному періоді в середньому такі дотації дорівнювали близько 73,2 % загального обсягу витрат. Дефіцит Пенсійного фонду також збільшився із 17,8 млрд грн у 2011 р. до 31,8 млрд грн у 2015 р. (рис. 2).

Для покриття дефіциту Пенсійний фонд також регулярно отримує з єдиного казначейського рахунку позики. Наприклад, упродовж 2014 р. на покриття тимчасових касових розривів для виплат пенсій і допомоги надійшло 39,2 млрд грн, з яких Фонд повернув 38,2 млрд грн [18].

Бюджетна політика охоплює різні рівні системи державних фінансів. Труднощі формування достатнього рівня доходів, спричинені економічною кризою, призвели до зростання частки трансфертів від державного до місцевих бюджетів. Такі трансферти надають місцевим органам влади додаткові можливості для виконання закріплених за ними функцій та фінансування відповідних статей видатків.

Сприяючи виконанню місцевою владою закріплених за нею функцій у сфері охорони здоров'я, освіти, культури, охорони навколишнього середовища та забезпечення людського розвитку, міжбюджетні трансферти забезпечують



Джерело: складено за даними Міністерства фінансів України та Державної казначейської служби України.

Рис. 2. Динаміка виплат із державного бюджету на покриття дефіциту та дотацій Пенсійному фонду України, млрд грн

цілісність соціальної системи держави. Разом із тим значна їх частка в доходах місцевих бюджетів свідчить про відсутність стабільних джерел надходжень і необхідність внесення змін до системи закріплення й розподілу доходів.

Бюджетна політика у сфері забезпечення соціального захисту та людського розвитку в умовах кризи зазнала помітних змін. В Україні, як і у багатьох країнах — членах Європейського Союзу, з огляду на значне скорочення бюджетних доходів, було зменшено і видатки, у т. ч. на соціальну сферу. Режим жорсткої економії, який був вимушено застосований урядами багатьох країн, призвів до ослаблення дії автоматичних стабілізаторів їхніх бюджетних систем. Це може справити негативний тривалий вплив на функціонування систем соціального захисту й людського розвитку в період економічної кризи.

Функціонування соціальної складової економіки Європейського Союзу ґрунтується на потужній системі бюджетного забезпечення. У середньому країни-члени витрачають із бюджетів близько 30 % ВВП на витрати, пов'язані із соціальним захистом і людським розвитком. Система соціального захисту, відповідно до положень Лісабонської угоди, відіграє роль автоматичного стабілізатора під час економічної кризи, що функціонує на підставі двох основних принципів: мінімально можливі витрати бюджету в рамках затверджених норм і стандартів та підтримка людського розвитку за рахунок інвестицій у людський капітал. Успіх у реалізації названих принципів досягається завдяки загальному та узгодженому інтересу всіх країн-членів та чіткій координації бюджетної політики.

У межах таких домовленостей у ЄС ухвалено Стратегію “Європа 2020” (далі — Стратегія) [19], котра базується на ключових сферах: знання та інновації, стійка економіка, вища зайнятість і соціальна інтеграція.

З точки зору фінансування розподіл коштів ЄС відбуватиметься за такими критеріями:

- найпріоритетнішим у питаннях фінансового забезпечення будуть менш розвинуті території (рівень ВВП на одну особу менше ніж 75 % ВВП по ЄС);
- пріоритет у питаннях фінансування на середньому рівні надаватиметься території, де показник ВВП на одну особу дорівнює від 75 до 90 % ВВП;
- найменший пріоритет у фінансуванні надаватиметься багатим територіям (більш ніж 90 % ВВП).

У соціальній сфері завдання цього документа спрямовані на скорочення бідності, соціальної ізоляції, а також забезпечення інвестування в наукові дослідження та освіту.

Протягом реалізації Стратегії у 2014—2020 рр. значна увага приділятиметься досягненню цілей щодо підвищення рівня охорони здоров'я. У цьому контексті бюджетна політика країн-членів фокусуватиметься на вирівнюванні можливостей доступу до медичних послуг та забезпеченні підтримання не тільки фізичного, а й психологічного здоров'я громадян ЄС. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, одна особа з чотирьох страждає чи страждатиме від психічних чи неврологічних розладів. Майже для 450 млн

людей у світі проблеми з психічним здоров'ям стають причиною захворювань та інвалідності [20].

Загальний обсяг фінансування заходів у сфері охорони здоров'я з 1 січня 2014 р. до 31 грудня 2020 р. дорівнюватиме 449,4 млрд євро. На річні асигнування з бюджету ЄС виділятиметься не менше 30 % для країн, ВВП яких у розрахунку на одну особу становить менше 90 % середнього показника для ЄС-28 [21].

Реалізація завдань у межах Програми з охорони здоров'я передбачає бюджетне фінансування для зменшення ймовірного шкідливого впливу низки чинників на якість життя людини, таких як біологічні чи хімічні інциденти й зміна клімату. Як зазначено в повідомленні Європейської комісії, ЄС узяв на себе зобов'язання стосовно підготовки та реалізації заходів, пов'язаних із дією на здоров'я людей кліматичних змін на планеті. Такі зобов'язання становитимуть не менш 20 % бюджету ЄС [22]. Збільшення інвестицій у людський капітал та модернізація системи освіти забезпечать усім країнам-членам реальні економічні вигоди.

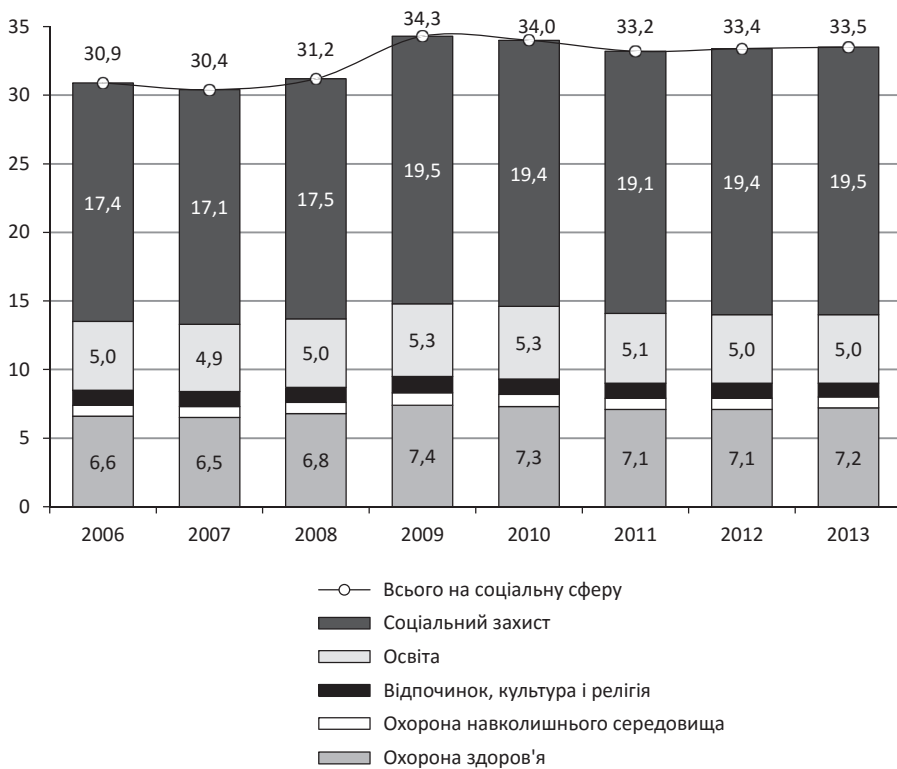
Економічна роль соціальної, культурної та творчих індустрій стає дедалі очевиднішою. Так, за підсумками 2008 р. на ці сфери припадало 4,5 % ВВП ЄС та 3,8 % робочої сили [23].

Бюджет ЄС підтримуватиме сектори освіти й культури за допомогою двох основних інструментів — “Програма для освіти та навчання молоді” та “Спорт”. Перша програма передбачатиме заходи, що забезпечуватимуть безперервне навчання для здобуття вищої освіти, включаючи субпрограму міжнародного навчання Erasmus Mundus. Обсяг бюджетних коштів, що буде спрямований на ці напрями, дорівнюватиме 16,8 млрд євро.

З 2006 по 2013 р. у структурі витрат урядів країн — членів Європейського Союзу видатки на забезпечення соціального захисту збільшилися із 17,4 до 19,5 %. Приблизно 7 % у структурі витрат становили витрати на охорону здоров'я, а близько 5 % — на освіту (рис. 3.). Водночас найменшими були видатки у сфері культури та охорони навколишнього середовища.

Рівень видатків на соціальну сферу та забезпечення людського розвитку зріс під час подолання наслідків світової фінансово-економічної кризи, що розпочалася у 2008 р. Ця криза загострила проблеми у сфері зайнятості та соціального захисту. На момент ухвалення Стратегії (2010 р.) майже 23 млн осіб у Євросоюзі не мали роботи, а за межею бідності перебували 113 млн осіб. Питання зайнятості та соціальної інтеграції вирішуватиметься за допомогою спільних дій у галузі освіти та професійної підготовки, а головним джерелом фінансування структурних реформ буде Європейський соціальний фонд (ESF).

Фінансування зосереджуватиметься на ключових пріоритетах Стратегії: сприяння зайнятості, інвестиції в освіту і навчання, соціальна інтеграція та боротьба з бідністю й підвищення інституційної спроможності та ефективне державне управління.



Джерело: Євростат [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ec.europa.eu/eurostat>.

Рис. 3. Динаміка витрат на соціальну сферу в країнах ЄС протягом 2006—2013 рр., % ВВП

До країн — членів ЄС, бюджетна політика яких спрямована на підтримку соціальної сфери та людського розвитку і характеризується високими, порівняно з іншими державами, показниками витрат, належать Бельгія, Данія, Естонія, Нідерланди, Португалія, Словенія, Фінляндія, Франція та Швеція. Вплив фінансової кризи на ці країни, як правило, мав відчутні негативні наслідки, оскільки доходи, що спрямовувалися на соціальну сферу, істотно скоротилися, а дефіцит державного бюджету зріс. Прикладом розвитку такого сценарію є Бельгія. Рівень частки бюджетних видатків на соціальну сферу у 2006—2013 рр. становив у середньому 33,5 % ВВП.

На початку світової фінансово-економічної кризи у 2009 р. у зв'язку з перевищенням критичного рівня дефіциту Рада з економічних і фінансових питань ЄС (ECOFIN) порушила відповідне розслідування. Згідно з її висновками та пропозиціями, уряд Бельгії був зобов'язаний скоротити дефіцит державного бюджету до рівня, що не перевищував 3 % ВВП. Темп скорочення дорівнював 0,75 % на рік протягом 2010—2012 рр. Завдяки вжитим заходам цільового показника досягнуто у 2013 р., коли баланс державного бюджету

становив  $-2,8$  % ВВП. Дефіцит скорочувався й надалі та дорівнював у 2014 р.  $-1,3$ , а у 2015 р. —  $0$  % [24].

В основі зазначених заходів були зміни у податковій політиці та скорочення видатків органів влади. При цьому частка видатків бюджету на соціальну сферу та людський розвиток щороку збільшувалася, а динаміка економічного зростання була позитивною. Пошук можливих варіантів скорочення видатків, урешті-решт, відобразився у стримуванні темпів зростання витрат у сфері охорони здоров'я, зменшенні субсидій державним підприємствам та зниженні обсягу податкових пільг для операцій з інвестування у сфері енергозбереження. Крім того, було посилено вимоги щодо надання допомоги по безробіттю та листів непрацездатності.

У податковій сфері бельгійська влада здійснила низку кроків, пов'язаних із бюджетною консолідацією. Було підвищено ставки акцизного збору на тютюн, алкоголь і дизельне паливо, збільшено податки на біржові угоди, ПДВ на електронні послуги та пластичні операції, скорочено обсяги податкових вирахувань щодо надання житла та автомобілів, а також вжито заходів із посилення протидії ухиленню від оподаткування [25].

Зберегти ефективність бюджетної політики стосовно виконання функцій соціального захисту та забезпечення розвитку людини під час фінансової кризи повною мірою вдалося владі Швеції.

Під час рецесії протягом 2009 р. уряд Швеції утримав фіскальний дефіцит на рівні лише  $0,9$  % ВВП, а вже у 2011 р. було зафіксовано профіцит. Можна стверджувати, що було використано власний досвід, набутий на початку 1990-х років. У 1991—1993 рр. Швеція зазнала серйозної макроекономічної кризи, її ВВП знижувався протягом трьох років поспіль, а дефіцит бюджету становив  $11$  % ВВП. Як наслідок, було ухвалено рішення щодо жорсткої фіскальної консолідації з метою досягнення цільових показників бюджетного сальдо незалежно від макроекономічної ситуації, що сприяло поступовому покращанню бюджетних параметрів — ліквідації дефіциту та скорочення рівня державного боргу. Успіх влади Швеції ґрунтувався на таких чинниках. По-перше, було досягнуто консенсусу між правими та лівими політичними силами щодо розміру державного сектору та рівня зайнятості. По-друге, цей консенсус жорстко закріплювався у фіскальній політиці, яка характеризувалася цілісним і комплексним підходом до розв'язання проблеми. Серед принципів оновленої бюджетної політики містилася умова, що жодна стаття витрат не може бути збільшена без обов'язкового зменшення на ту саму суму іншої статті. Також визначалися принципові умови, що профіцит державного бюджету щороку дорівнюватиме не менше ніж  $1$  % ВВП, а стеля урядових витрат затверджувалася на майбутній трирічний період. Крім того, окреслювалися вимоги стосовно збалансованості місцевих бюджетів і реформ у пенсійній системі. По-третє, реалізація бюджетної прозорості створила основу для посилення якості бюджетного процесу за рахунок широкого обговорення його основних параметрів. Інформація, котра надавалася урядом, у подальшому стала регулярною й стосувалася планів досягнення фіскальних цілей,

бюджетної стійкості та звітів щодо проведених реформ. По-четверте, важливим чинником для зростання економіки було зниження номінального обмінного курсу, що дало змогу динамічно наростити обсяги експорту та покращити платіжний баланс.

Економічна криза вплинула на бюджетну політику Данії в галузі освіти. Уряд країни розробив амбітну програму реформ на 2013 р., до завдань якої належало вдосконалення системи початкової, середньої та професійної освіти. Особлива увага приділялася державній системі субсидіювання та надання освітніх грантів. Урядові ініціативи передбачали посилення таких вимог:

- надання грантів лише після двох років кваліфікаційного навчання за відповідною спеціальністю та за умови успішних результатів у навчанні;
- можливість грантової підтримки з бюджету освітніх програм щонайбільше п'яти напрямів;
- надання коштів переважно на дослідницькі проекти, які перебувають на завершальній стадії [26].

З огляду на перспективу посилення негативного впливу економічної кризи уряд Нідерландів розробив пакет стимулюючих заходів, які стосувалися всього спектра бюджетної політики на 2009—2010 рр. [27]. Обсяг бюджетної підтримки для сформованого пакета становив близько 3 млрд євро.

Програма стимулювання містила три цілі. Перша з них спрямовувалася на послаблення негативного впливу кризи на соціальну сферу. Для її реалізації та формування цілей на середньострокову перспективу були залучені соціальні партнери — роботодавці та профспілки. Фінансові ресурси спрямовувалися на зниження рівня безробіття, насамперед для молодих осіб.

Другий напрям було сформовано для стимулювання попиту. Уряд передбачив цільові фінансові ресурси для інвестицій у різні проекти, котрі можна швидко виконати: реставрація пам'яток, підтримка системи охорони здоров'я, розвиток шкільної інфраструктури тощо. Саме короткі терміни реалізації справили позитивний вплив на стимулювання попиту. Також пропонувалися нові опції у сфері оподаткування. Для підвищення рівня ліквідності нідерландських компаній запроваджувалися податкові пільги для фінансування інноваційних проектів, що підтримують розвиток енергоощадних технологій.

Третя ціль стосувалася державного фінансування потужних інфраструктурних проектів, серед яких створення електромобілів, обладнання для вітроенергетики тощо.

Як бачимо з табл. 2, найбільшу частку в заходах бюджетної підтримки уряду Нідерландів протягом 2009—2010 рр. мали ринок праці та освіти, а також інфраструктурні проекти й розвиток ЖКГ.

Викладений матеріал дає змогу сформулювати такі висновки.

Зростання національної економіки неможливо досягти лише за рахунок розвитку промисловості чи банківського сектору, оскільки бюджетна підтримка проектів реформ у сфері охорони здоров'я, освіти та культури — також є значним чинником посилення конкурентоспроможності країни.

Таблиця 2. Заходи бюджетної підтримки з подолання наслідків світової фінансово-економічної кризи у Нідерландах в 2009—2010 рр.

Напрями	2009	2010	Всього
<b>Стимулювання з боку центрального уряду</b>	<b>2,2</b>	<b>3,4</b>	<b>5,6</b>
Ринок праці та освіти	0,6	0,9	1,5
Інфраструктура/ЖКГ	0,6	1,2	1,8
Підтримка ліквідності компаній	0,7	0,6	1,3
Стійкий економічний розвиток	0,3	0,6	0,9
<b>Заходи місцевого уряду</b>	<b>0,5</b>	<b>1,0</b>	<b>1,5</b>
<b>Всього</b>	<b>2,7</b>	<b>4,4</b>	<b>7,1</b>

Джерело: складено за: Stability Programme of the Netherlands 2010 [Електронний ресурс]. — Режим доступу. — [http://ec.europa.eu/economy\\_finance/economic\\_governance/sgp/pdf/20\\_scps/2009-10/01\\_programme/nl\\_2010-01-29\\_sp\\_en.pdf](http://ec.europa.eu/economy_finance/economic_governance/sgp/pdf/20_scps/2009-10/01_programme/nl_2010-01-29_sp_en.pdf).

Бюджетна політика в контексті соціального захисту ґрунтується на системі програм розвитку людського потенціалу. Їх реалізація повинна забезпечити заплановані вигоди та якісні послуги, достатні для задоволення соціальних потреб, скорочення бідності та досягнення соціальної справедливості. Важливим критерієм успішності бюджетної політики також є рівень доступності медичних та інших послуг, що відповідають певним життєвим циклам людини й сприяють продуктивній економічній діяльності.

Системним інструментом реалізації бюджетної політики є програмно-цільовий метод, котрий має суттєві переваги порівняно з кошторисним методом та дає змогу оцінювати досягнення конкретних результатів на всіх стадіях бюджетного процесу. Його основу утворюють державні цільові програми як комплекс взаємопов'язаних завдань і заходів, спрямованих на розв'язання найважливіших проблем розвитку держави, окремих галузей економіки або адміністративно-територіальних одиниць України.

Характерною ознакою вітчизняної бюджетної політики протягом 2013—2015 рр. є постійне відхилення від планових показників. За жодною складовою соціальної сфери не було виконано встановлених законами про державний бюджет обсягів фінансування. Фактичні розміри грошового забезпечення окремих соціальних напрямів суттєво зменшились, у т. ч. витрат на охорону навколишнього середовища, охорону здоров'я та освіти.

Сучасній бюджетній політиці, як показує досвід країн — членів ЄС, властиві такі риси, як узгодженість, взаємодоповнюваність і координація. Цього вимагає інституціональне середовище, де реалізується державна соціальна політика згідно з ухваленою програмою соціально-економічного розвитку.

Одним із головних завдань бюджетної політики щодо соціального захисту є забезпечення її стійкості. Фінансові ресурси, котрі розподіляються, повинні узгоджуватися з очікуваними показниками економічного розвитку, демографічними тенденціями та рівнем доходів і витрат населення. Система



соціального захисту України має відігравати роль автоматичного стабілізатора системи державних фінансів за рахунок формування мінімально можливого обсягу витрат бюджету в рамках затверджених норм і стандартів та підтримки людського розвитку завдяки інвестиціям у людський капітал.

Також важливо забезпечити постійний діалог між державними органами та громадянським суспільством, що сприятиме модернізації системи соціального захисту й підвищенню ефективності державних витрат.

Реалізація державних цільових програм у соціальній сфері потребує постійного моніторингу. Відсутність дієвого контролю призводить до неоптимального розподілу фінансових ресурсів і знижує ефективність програм, спрямованих на забезпечення соціального захисту громадян України.

З огляду на потреби громадян України, засади соціального захисту та соціально-економічного стану держави, слід актуалізувати принципи формування споживчого кошика та прожиткового мінімуму. Це дасть змогу підвищити державні соціальні стандарти, стимулюватиме зростання заробітних плат і соціальних платежів.

Реформування потребують механізми бюджетної підтримки Пенсійного фонду України. У 2011—2015 рр. фактичні витрати бюджету в цьому напрямі зросли з 58,3 млрд до 94,8 млрд грн. Оптимізація дії цих механізмів безпосередньо залежить від реформи системи пенсійного забезпечення.

### Список використаних джерел

1. Модернізація фінансової системи України в процесі євроінтеграції : монографія : в 2 т. / за ред. О. В. Шлапака, Т. І. Єфименко ; Держ. навч.-наук. установа "Академія фінансового управління". — К. : ДНУ "Акад. фін. упр.", 2014.
2. Геєць В. М. Політико-економічні засади дослідження сучасного суспільства / В. Геєць // Економічна теорія. — 2015. — № 3. — С. 5—13.
3. Деркач М. І. Децентралізація фіскальних функцій держави у контексті забезпечення сталого розвитку України : монографія / М. І. Деркач. — Д. : Вид-во Дніпропетр. нац. ун-т ім. Олеся Гончара, 2011. — 420 с.
4. Затонацька Т. Г. Бюджетно-податкове регулювання інвестиційної діяльності в Україні : монографія / Т. Г. Затонацька. — К. : Задруга, 2012. — 298 с.
5. Кудряшов В. П. Державні фінанси в період проведення реформ / В. П. Кудряшов // Фінанси України. — 2012. — № 1. — С. 41—57.
6. Лисяк А. В. Розвиток міжбюджетних відносин в Україні в умовах податкового реформування / А. В. Лисяк // Економічний простір. — 2014. — № 81. — С. 125—137.
7. Луніна І. О. Бюджетна децентралізація: цілі та напрями реформ / І. О. Луніна // Економіка України. — 2014. — № 11. — С. 61—75.
8. Лютий І. О. Суперечності процесів фінансіалізації та їх вплив на економічне зростання в Україні / І. О. Лютий, П. А. Мороз // Економіка України. — 2014. — № 4. — С. 29—39.
9. Державне фінансове регулювання економічних перетворень : монографія / І. Я. Чугунов та ін. ; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф., акад. НАПН України А. А. Мазаракі ; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. — К., 2015. — 375 с.
10. Бюджетний кодекс України : закон України від 21.06.2001 № 2542-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2542-14>.
11. Лібанова Е. М. Соціальні результати державних програм: теоретико-методологічні та прикладні аспекти оцінювання / Е. М. Лібанова [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://www.idss.org.ua/monografii/Soc\\_doslid\\_2012.pdf](http://www.idss.org.ua/monografii/Soc_doslid_2012.pdf).

12. План заходів з виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України та Стратегії сталого розвитку “Україна—2020” у 2015 році [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [www.kmu.gov.ua/document/248017544/R0213.doc](http://www.kmu.gov.ua/document/248017544/R0213.doc).

13. Планування місцевих бюджетів на основі програмно-цільового методу: навч. посіб. / [за заг. ред. І. Ф. Щербини]; ІБСЕД, Проект “Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-П) впровадження”. — 3-тє вид., випр., допов. — К., 2012. — 100 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://www.ibser.org.ua/UserFiles/File/2012/PPB%20Book/Book\\_PPВ\\_3.pdf](http://www.ibser.org.ua/UserFiles/File/2012/PPB%20Book/Book_PPВ_3.pdf).

14. Малі міста потребують цілісної системи державної підтримки // Проект “Ініціатива захисту прав та представлення інтересів місцевого самоврядування в Україні” (ДІАЛОГ) (USAID) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://dialogueauc.org.ua/node/43469>.

15. Про результати аудиту ефективності використання коштів державного бюджету, передбачених на Загальнодержавну програму “Питна вода України” на 2006—2020 роки [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16740924/Bulet\\_P\\_V.pdf](http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16740924/Bulet_P_V.pdf).

16. Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення : постанова Кабінету Міністрів України від 14.04.2000 № 656 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/656-2000-п>.

17. Key Figures on the Enlargement Countries 2014. Pocketbooks [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3930297/6406919/KS-GM-13-001-EN-N.pdf/c0610a68-22ce-4c1e-9374-8cd85ac98a7e>.

18. Висновки щодо виконання Державного бюджету України за 2014 рік [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16745880/Bulet\\_vykon\\_DBU\\_2014.pdf](http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16745880/Bulet_vykon_DBU_2014.pdf).

19. Європа 2020: стратегія розумного, стійкого і всеосяжного зростання [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://fra.org.ua/uploads/media/file/0001/01/85c65ab6bada07f232e264f4d68d79ac8c9ee1a4.pdf>.

20. Mental Disorders Affect One in Four People. — World Health Report [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://www.who.int/whr/2001/media\\_centre/press\\_release/en](http://www.who.int/whr/2001/media_centre/press_release/en).

21. Regulation (Eu) № 282/2014 of the European Parliament and of the Council of 11 March 2014 on the Establishment of a Third Programme for the Union’s Action in the Field of Health (2014-2020) and Repealing Decision № 1350/2007/EC [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R0282&from=EN>.

22. European Commission. Budget. Multiannual Financial Framework [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://ec.europa.eu/budget/mff/programmes/index\\_en.cfm#health](http://ec.europa.eu/budget/mff/programmes/index_en.cfm#health).

23. Communication From the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions a Budget for Europe 2020. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://ec.europa.eu/budget/library/biblio/documents/fin\\_fwk1420/MFF\\_COM-2011-500\\_Part\\_II\\_en.pdf](http://ec.europa.eu/budget/library/biblio/documents/fin_fwk1420/MFF_COM-2011-500_Part_II_en.pdf).

24. Kingdom of Belgium. Belgian Debt Agency [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.debtagency.be/Pdf/bpn45.pdf>.

25. Analysis the Policy Rehabilitation of Belgian Public Finances [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [https://www.nbb.be/doc/ts/publications/economicreview/2015/ecotijdi2015\\_h4.pdf](https://www.nbb.be/doc/ts/publications/economicreview/2015/ecotijdi2015_h4.pdf).

26. The National Reform Programme Denmark 2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/nd/nrp2013\\_denmark\\_en.pdf](http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/nd/nrp2013_denmark_en.pdf).

27. Stability Programme of the Netherlands 2010 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://ec.europa.eu/economy\\_finance/economic\\_governance/sgp/pdf/20\\_scps/2009-10/01\\_programme/nl\\_2010-01-29\\_sp\\_en.pdf](http://ec.europa.eu/economy_finance/economic_governance/sgp/pdf/20_scps/2009-10/01_programme/nl_2010-01-29_sp_en.pdf).

## References

1. Shlapak, O. V., Yefy`menko, T. I. (Ed.). (2014). *Modernizaciya finansovoyi sy`stemy` Ukrayiny` v procesi yevrointehraciyi* [Modernization of the financial system of Ukraine in European integration]. Ky`yiv: Akademiya finansovoho upravlinnya [in Ukrainian].
2. Heyec`, V. M. (2015). Polity`ko-ekonomichni zasady` doslidzhennya suchasnoho suspil`stva [Political and economic foundations of the study of modern society]. *Ekonomichna teoriya* [Economic theory], 3, 5–13 [in Ukrainian].
3. Derkach, M. I. (2011). *Decentralizaciya fiskal`ny`x funkcij derzhavy` u konteksti zabezpechennya staloho rozvy`tku Ukrayiny`* [The decentralization of fiscal functions of the state in the context of sustainable development of Ukraine]. Dnipropetrovs`k: Vy`davny`ctvo Dnipropetrovs`koho nacional`noho universy`tetu imeni Olesya Honchara [in Ukrainian].
4. Zatonac`ka, T. H. (2012). *Byudzhethno-podatkovye rehulyuvannya investy`cijnoyi diyal`nosti v Ukrayini* [Fiscal regulation of investment activity in Ukraine]. Ky`yiv: Zadruha [in Ukrainian].
5. Kudryashov, V. P. (2012). Derzhavni finansy` v period provedennya reform [Public finances in the period of reform]. *Finansy` Ukrayiny`* [Finance of Ukraine], 1, 41–57 [in Ukrainian].
6. Ly`syak, L. V. (2014). Rozvy`tok mizhbyudzhetny`x vidnosy`n v Ukrayini v umovax podatkovoho reformuvannya [The development of intergovernmental relations in Ukraine in terms of tax reform]. *Ekonomichny`j prostir* [Economic space], 81, 125–137 [in Ukrainian].
7. Lunina, I. O. (2014). Byudzhetna decentralizaciya: cili ta napryamy` reform [Fiscal decentralization: the goals and directions of reforms]. *Ekonomika Ukrayiny`* [Ukraine economy], 11, 61–75 [in Ukrainian].
8. Lyuty`j, I. O., Moroz, P. A. (2014). Superechnosti procesiv finansializaciyi ta yix vply`v na ekonomichne zrostantnya v Ukrayini [Contradictions financialisation processes and their impact on economic growth in Ukraine]. *Ekonomika Ukrayiny`* [Ukraine economy], 4, 29–39 [in Ukrainian].
9. Chuhunov, I. Ya. (2015). *Derzhavne finansove rehulyuvannya ekonomichny`x peretvoren`* [Public financial regulation of economic reforms]. Ky`yiv: Ky`yivs`ky`j nacional`ny`j torhovo-ekonomichny`j universy`tet [in Ukrainian].
10. Verkhovna Rada of Ukraine. (2001). *Byudzhetny`j kodeks Ukrayiny`* [Budget Code of Ukraine] (Law № 2542-III, June 21). Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2542-14> [in Ukrainian].
11. Libanova, E. M. (n. d.). *Social`ni rezul`taty` derzhavny`x prohram: teorety`ko-metodolohichni ta pry`kladni aspekty` ocinyuvannya* [Social results of government programs: theoretical, methodological and applied aspects of evaluation]. Retrieved from [http://www.idss.org.ua/monografii/Soc\\_doslid\\_2012.pdf](http://www.idss.org.ua/monografii/Soc_doslid_2012.pdf) [in Ukrainian].
12. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2015). *Plan zaxodiv z vy`konannya Prohramy` diyal`nosti Kabinetu Ministriv Ukrayiny` ta Stratehiyi staloho rozvy`tku "Ukrayina—2020" u 2015 roci* [Action Plan on implementation of the Programme of the Cabinet of Ministers of Ukraine and the Strategy for Sustainable Development "Ukraine-2020" in 2015] (Order № 213-p, March 4). Retrieved from [www.kmu.gov.ua/document/248017544/R0213.doc](http://www.kmu.gov.ua/document/248017544/R0213.doc) [in Ukrainian].
13. Shherby`ny`, I. F. (Ed.). (2012). *Planuvannya miscevy`x byudzhetiv na osnovi prohramno-cil`ovoho metodu* [Planning of local budgets based on Program Performance]. 3rd ed. Retrieved from [http://www.ibser.org.ua/UserFiles/File/2012/PPB%20Book/Book\\_PPB\\_3.pdf](http://www.ibser.org.ua/UserFiles/File/2012/PPB%20Book/Book_PPB_3.pdf) [in Ukrainian].
14. Mali mista potrebuyut` cilisnoyi sy`stemy` derzhavnoyi pidtry`mkuy` [Small towns need an integrated system of state support]. (n. d.). *Proekt "Iniciaty`va zaxy`stu prav ta predstavlenyya interesiv miscevoho samovryaduvannya v Ukrayini" (DIALOGH) (USAID)* [Project "initiative to protect the rights and representation of local government in Ukraine" (Dialogue) (USAID)]. Retrieved from <http://dialogueauc.org.ua/node/43469> [in Ukrainian].
15. Accounting Chamber (Ukraine). (n. d.). *Pro rezul`taty` audy`tu efekty`vnosti vy`kory`stannya koshtiv derzhavnoho byudzhetu, peredbacheny`x na Zahal`noderzhavnu prohramu "Py`tna voda Ukrayiny`" na 2006—2020 roky`* [In the efficiency audit of the state

budget funds allocated for the National Program “Drinking Water of Ukraine” for 2006-2020]. Retrieved from [http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16740924/Bulet\\_P\\_V.pdf](http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16740924/Bulet_P_V.pdf) [in Ukrainian].

16. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2000). *Pro zatverdzhennya naboriv produktiv xarchuvannya, naboriv neproduvol'chy'x tovariv ta naboriv posluh dlya osnovny'x social'ny'x i demografichny'x hrup naseleння* [On approval sets of food, non-food items and sets of services for major social and demographic groups] (Order № 656, April 14) Retrieved from <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/656-2000-п> [in Ukrainian].

17. *Key Figures on the Enlargement Countries 2014*. (2014). Luxembourg: Publications Office of the European Union.

18. Accounting Chamber (Ukraine). (2015). *Vy'snovky' shhodo vy'konannya Derzhavnoho byudzhetu Ukrainy' za 2014 rik* [Conclusions on the State Budget of Ukraine for 2014]. Retrieved from [http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16745880/Bulet\\_vykon\\_DBU\\_2014.pdf](http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16745880/Bulet_vykon_DBU_2014.pdf) [in Ukrainian].

19. *EUROPE 2020: A strategy for smart, sustainable and inclusive growth*. (2010). Retrieved from <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:EN:PDF>.

20. *Mental Disorders Affect One in Four People*. (2001). Geneva: World Health Organization. Retrieved from [http://www.who.int/whr/2001/media\\_centre/press\\_release/en](http://www.who.int/whr/2001/media_centre/press_release/en).

21. The European Parliament and the Council. (2014). *On the establishment of a third Programme for the Union's action in the field of health (2014—2020) and repealing Decision No 1350/2007/EC* (Regulation (EU) No 282/2014, March 11). Retrieved from <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R0282&from=EN>.

22. *Multiannual Financial Framework*. (n. d.). European Commission. Retrieved from [http://ec.europa.eu/budget/mff/programmes/index\\_en.cfm#health](http://ec.europa.eu/budget/mff/programmes/index_en.cfm#health).

23. *Communication From the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions*. (2011). Brussels: European Commission. Retrieved from [http://ec.europa.eu/budget/library/biblio/documents/fin\\_fw1420/MFF\\_COM-2011-500\\_Part\\_II\\_en.pdf](http://ec.europa.eu/budget/library/biblio/documents/fin_fw1420/MFF_COM-2011-500_Part_II_en.pdf).

24. Kingdom of Belgium. Belgian Debt Agency. (2009). *Belgian Prime News elgian Prime News*, 45, 1—4. Retrieved from [http://ec.europa.eu/budget/library/biblio/documents/fin\\_fw1420/MFF\\_COM-2011-500\\_Part\\_II\\_en.pdf](http://ec.europa.eu/budget/library/biblio/documents/fin_fw1420/MFF_COM-2011-500_Part_II_en.pdf).

25. *Analyse van het beleid tot sanering van de Belgische overheidsfinanciën* [Analysis the Policy Rehabilitation of Belgian Public Finances]. (2015). Retrieved from [https://www.nbb.be/doc/ts/publications/economicreview/2015/ecotijdi2015\\_h4.pdf](https://www.nbb.be/doc/ts/publications/economicreview/2015/ecotijdi2015_h4.pdf).

26. The Danish Government. (2013). *The National Reform Programme*. Retrieved from [http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/nd/nrp2013\\_denmark\\_en.pdf](http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/nd/nrp2013_denmark_en.pdf).

27. Ministry of Finance (Netherlands). (2010). *Stability Programme of the Netherlands 2010*. Retrieved from [http://ec.europa.eu/economy\\_finance/economic\\_governance/sgp/pdf/20\\_scps/2009-10/01\\_programme/nl\\_2010-01-29\\_sp\\_en.pdf](http://ec.europa.eu/economy_finance/economic_governance/sgp/pdf/20_scps/2009-10/01_programme/nl_2010-01-29_sp_en.pdf).